

ΣΥΝΟΨΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ
ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΥΠΠΟ
ΓΙΑ ΤΑ ΜΑΡΜΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Καθ. Θ. Σκουλίδης, Χημικός – Μηχανικός
Δρ. Κ. Κουζέλη, Χημικός, Ινστιτούτο Λίθου
Δρ. Α. Μάντης, Αρχαιολόγος, Α' ΕΠΚΑ
Ε. Παπακωνσταντίνου, Χημικός – Μηχανικός, Α' ΕΠΚΑ
Ε. Κόρκα, Αρχαιολόγος, Τμήμα Ξένων Σχολών

**Σύνοψη από το πόρισμα της ομάδας των Ελλήνων εμπειρογνομόνων του
ΥΠΠΟ για τα μάρμαρα του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο.**

Η αυτοψία, που πραγματοποιήσαν στα γλυπτά του Παρθενώνα τα μέλη της ομάδας εργασίας επιβεβαίωσε εν πολλοίς τα συμπεράσματα παλαιότερων παρατηρήσεων, αλλά και τις πληροφορίες του σχετικού με τον καθαρισμό των μαρμάρων (1937-1938) αρχειακού υλικού του Βρετανικού Μουσείου, οι οποίες έγιναν κυρίως γνωστές στο ευρύ κοινό με την τρίτη έκδοση του βιβλίου του W .St. Clair.

Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα και συμπεράσματα αυτής της εξέτασης είναι αποκαλυπτικά και καταδεικνύουν ότι η έκταση του προβλήματος είναι ακόμα μεγαλύτερη από αυτήν που είχε αρχικά υποτεθεί. Όλες οι νότιες μετόπες, η μεγαλύτερη επιφάνεια της ζωφόρου και τέσσερις τουλάχιστον εναέτιες μορφές του ανατολικού αετώματος υπέστησαν την βάσανο του «καθαρισμού».

Στόχο της επέμβασης αποτέλεσε, χωρίς αμφιβολία, η άρση και ακύρωση της εικόνας και της εμφάνισης που παρουσίαζαν τα γλυπτά του Παρθενώνα στην αρχή της δεκαετίας του 1930. Στόχο της επέμβασης αποτελούσε η εξασφάλιση της επιθυμητής λευκότητας και στιλπνότητας των γλυπτών.

Κατά την επιφανειακή κατεργασία με τελικό στόχο τη λευκότητα αφαιρέθηκε η φαιοκίτρινη πάτινα των γλυπτών από όσες επιφάνειες αυτή διατηρούνταν ακόμα. Η «πάτινα» συνεπώς δεν εκλήφθηκε ως στοιχείο της αισθητικής τους και απαλείφθηκε συστηματικά.

Η απόξεση της πάτινας συμπαρέσυρε ενίοτε, όπως ήταν αναμενόμενο, στις πλέον ευαίσθητες από άποψη διατήρησης περιοχές και μάζες μαρμάρου, όπως προκύπτει άλλωστε και από τις εμπειρίες των δειγματοληψιών της πάτινας. Συνεπώς η ανωμαλία που προέκυπτε στην επιφάνεια του μαρμάρου από την απόξυσή της, έπρεπε, σύμφωνα πάντα με τις αισθητικές προδιαγραφές που αναφέραμε, να εξομαλυνθεί. Η εξομάλυνση αυτή επεκτάθηκε για λόγους ομοιομορφίας και στις ακάλυπτες από πάτινα περιοχές. Η εργασία εξομάλυνσης των επιφανειών του πεδίου των αναγλύφων, αλλά και των μορφών, κορύφωσε την καταστροφή των επιφανειών. Οδήγησε σε

σημαντική απώλεια υλικού και σε ορισμένες περιπτώσεις έλαβε υπερβολικές διαστάσεις. Ορισμένες από τις μετόπες συνιστούν ακραία παραδείγματα αυτής της επέμβασης, όπου η απομειωμένη από τη λείανση επιφάνεια, είτε της πλάκας του αναγλύφου, είτε των μορφών, είναι όχι μόνο μακροσκοπικά ορατή, αλλά ενίοτε και μετρήσιμη.

Οι περιπτώσεις των εναετίων γλυπτών που υπέστησαν καθαρισμό κρίνονται ιδιαίτερα χρήσιμες για την κατανόηση της πορείας των εργασιών. Εδώ η επέμβαση παρέμεινε ημιτελής, με αποτέλεσμα να καθίσταται εμφανής η κλιμάκωσή της.

Παρά την αρχική πρόθεση να εξασφαλισθεί ομοιογένεια στην μορφή της επέμβασης το τελικό αποτέλεσμα επηρεάστηκε από ποικίλες παραμέτρους με αποτέλεσμα να είναι ορατή μια διαβάθμιση της επέμβασης. Μία από τις παραμέτρους ήταν η επικινδυνότητα και η «ετοιμορροπία» ορισμένων αναγλυφικών επιφανειών ή οι τάσεις αποφλοιώσης του μαρμάρου, κυρίως στις περιοχές της ζωφόρου, που υποχρέωσαν τους εκτελεστές να είναι πιο προσεκτικοί.

Η μικροσκοπική εξέταση των επιφανειών των γλυπτών υπήρξε ιδιαίτερα διαφωτιστική για την ύλη και την μορφή των εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν. Τόσο στη ζωφόρο, όσο και στις μετόπες παρατηρήθηκαν υπολείμματα χρήσης χαλκών εργαλείων, που χρησιμοποιήθηκαν είτε για την απόξεση της πάτινας, είτε για την εξομάλυνση των επιφανειών. Η συσσώρευση πράσινων καταλοίπων, προϊόντων της οξειδωσης του χαλκού, σε ορισμένες περιπτώσεις μετοπών προσλαμβάνει εντυπωσιακές διαστάσεις.

Λιγосτέс ενδείξεις καθιστούν πιθανή και τη χρήση σιδηρών εργαλείων. Σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ευκρινή τα γραμμικά ίχνη που έχει αφήσει ένα λεπτό μεταλλικό οξύληκτο εργαλείο, η χρήση του οποίου στην περίπτωση ορισμένων λίθων της ζωφόρου και δύο τουλάχιστον μετοπών, συναρτάται με την απόξεση και την απομάκρυνση της πάτινας.

Η τελική λείανση των επιφανειών έγινε με λειαντικό μέσο, κατά πάσα πιθανότητα καρβίδιο του πυριτίου, ένα επεξεργασμένο υλικό με τη μορφή πλακών, χαρτιού ή

σκόνης, εξαιρετικής σκληρότητας, που ήταν το δεύτερο μετά το διαμάντι σκληρότερο γνωστό υλικό εκείνη την εποχή και χρησιμοποιούνταν για τη λείανση χαλύβδινων εργαλείων και γρανίτη.

Οι συνέπειες της επέμβασης του 1937/38 σε όσα γλυπτά υπέστησαν αυτή τη βάσανο είναι ανυπολόγιστες και μη αναστρέψιμες. Με την απόξεση, την τριβή και τη λείανση, τα γλυπτά στερήθηκαν για πάντα στοιχεία της αυθεντικότητάς τους με την απώλεια ενός πλήθους πολύτιμων ιστορικών πληροφοριών που διατηρούσε η επιφάνειά τους πριν από την επέμβαση.

Η υπερβολική τριβή και λείανση προκάλεσε σε μερικές περιπτώσεις μερική αλλοίωση και παραποίηση της μορφής των γλυπτών. Αρκετά γλυπτά απώλεσαν τα μορφολογικά τους στοιχεία που αποτελούσαν την ταυτότητά τους και τα κριτήρια κατάταξής τους στην τέχνη αυτής της εποχής. Σε αυτά τα γλυπτά δεν ανιχνεύονται πλέον τα ειδικά εκείνα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν το ειδικό βάρος της κλασικής γλυπτικής, όπως αυτή εκφράζεται στα αρχιτεκτονικά γλυπτά του Παρθενώνα.

Περί το τέλος της δεκαετίας του 1960, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Δρ. A. Oddy, διευθυντού του τμήματος συντήρησης του Βρετανικού Μουσείου, έγιναν εκτεταμένοι καθαρισμοί για την απομάκρυνση των ρύπων, που είχαν επικαθήσει στην επιφάνεια των μαρμάρων, των προϊόντων διαβρώσεως και ενδεχομένως επικαλυπτικών, ή βελτιωτικών της εμφανίσεως των μαρμάρων, υλικών.

Νότια Ζωφόρος του Παρθενώνα. Λίθος X.
Πριν την επέμβαση του 1937/38
Φωτογραφία Fr. Boissonnas

Νότια Ζωφόρος του Παρθενώνα. Λίθος X.
Μετά την επέμβαση του 1937/38
Φωτογραφία Σ. Μαυρομμάτης